

Forsgrens®

Modell

för samspel mellan barn och föräldrar

Variabler att uppmärksamma när man bedömer om samspel fungerar tillräckligt bra mellan barn och deras föräldrar. Tillämpning för hur detta kan bedömas genom exemplifiering samt strategier för tolkning av samspelsprofil.

Förutsättningar:

1. variablerna får inte bedömas enskilt, en sammanvägning av flera variabler måste alltid göras för att nå ett tillförlitligt bedömningsresultat.
2. använd gärna skala vid bedömning, där 1= mycket låg samspelskvalitet och 10= mycket hög samspelskvalitet (se vidare Samspelsprofil).
3. utföraren skall ha en utbildningsnivå som motsvarar socionomexamen eller likvärdigt.
4. bedömning skall utgå från fakta och noggrann avvägning och bör alltid vägas av genom konsultation med kollega, chef eller handledare.
5. vid osäkerhet i bedömning - ställ klagörande frågor till föräldrar och andra personer som bedömningens resultat baseras på. Slutsatser får aldrig dras utifrån ett oklart underlag.
6. utgångspunkten vid bedömningen är att klargöra de problem som finns i föräldrarnas samspelsprofil i syfte att erbjuda adekvat hjälp och bearbetning till föräldern. Förhållningssättet är således att fokus ligger på lösning och inte på problem.

7. slutsatser får inte dras av enstaka händelser t ex att föräldern vid något tillfälle har låtit sina egna behov gå före barnets eller att föräldern vid enstaka tillfällen har haft svårt att hantera skuld. Föräldrarnas förhållningssätt påverkar barnet om beteenden upprepas, inte om de sker vid enstaka tillfällen. Samspelsmönster bedöms, inte enstaka händelser.

Variabler:

- **Förutsägbarhet** d v s föräldrarnas förmåga att vara förutsägbar - reagera och handla på ett liknande sätt i situationer, föräldrarnas förmåga att vara förståelig för barnet utifrån principen; om jag(barnet) gör A, så gör pappa B och inte helt plötsligt Ö.
- **Tydlighet** d v s att säga och visa det man menar, att använda ett barnanpassat språk och sätt som gör det möjligt för barnet att förstå det föräldern vill förmedla och möjlighet att göra det föräldern vill för att på så sätt få positiv förstärkning för ett positivt beteende.
- **Förmåga att hantera skuld** d v s att föräldern skall kunna känna skuld, att inte lägga över hanteringen av skuld på barnet, att inte hantera sin skuld genom att ge barnet presenter efter föräldrarnas impulsgenombrott.
- **Lagom gränssättning** d v s inte för hård gränssättning (risk att barnets självförtroende sänks och eller att barnet blir hämmat och initiativlöst) eller för låg gränssättning (risk för att barnet blir ohanterligt, otryggt och/eller odrägligt). Att gränssättningen är tydlig för barnet, så att det vet hur föräldern kommer att reagera.
- **Kommunikationsstil** d v s att den verbala och ickeverbala kommunikationen stämmer överens, att inte vara hotfull, att inte ställa villkor för att ge barnet kärlek, att ha förmåga att lyssna på barnet.
- **Förmedla trygghet** d v s att kunna trösta sitt barn, att ha fungerande rutiner som gör att barnet får en känsla av att förstå sitt sammanhang. Rutiner kring mat och sömn är absolut basnivå. Rutiner för lämning och hämtning på förskolan är exempel på en viktig rutin, men som inte befinner sig på absolut basnivå.

- **Självförtroendenivå**, hos såväl barn som förälder. Hos föräldern handlar det i första hand om självförtroende i föräldrarollen. Vid bristande självförtroende i föräldrarollen löser ibland föräldern bristen på eget självförtroende genom att påtala att det är fel på barnet eller den andra föräldern (och således inte fel på föräldern själv). Hos barnet handlar det i första hand om självbild d v s hur uppfattar barnet sig själv.
- **Kvalitetstid**, vilket innebär om familjen gör något roligt tillsammans t ex spelar spel, lägger pussel, åker till badhuset o s v. Kvalitetstid innebär odelad uppmärksamhet på barnet. Kvalitetstidens funktion är att ge en känsla av samhörighet samt att vara en balans till de konflikter som uppkommer mellan barn och föräldrar.
- **Förmåga att sätta barnets behov först**, denna variabel innebär att barnets behov skall komma före föräldrarnas t ex att föräldern måste lämna en rolig fest därför att klockan är mycket och barnet behöver sova eller att föräldern, som skall gå på konsert, inte kan lämna barnet till barnvakt därför att barnet har hög feber och behöver föräldratrygghet. Primärt är att föräldern förstår att barn har behov samt förstår hur dessa behov ser ut, annars blir det svårt att tillfredställa barnets behov. Det kan således vara så att föräldern uppfattas som att den sätter sina behov före barnets för att den helt enkelt inte förstår barnets behov och således inte kan uppfylla dem. I dessa fall handlar det primärt inte om att sätta sina egna behov före barnets utan om en oförmåga att förstå barnets behov.
- **Känslopråk i familjen** d v s att det är okej att ha och visa känslor i familjen, att föräldern kan tolka och förstå barnets grundkänslor (ledsen, arg, glad och rädd), att barnets handlingar inte utlöser extrema känsloutlösningar hos föräldern t ex att föräldern skriker okontrollerat, kastar saker eller slåss. Föräldrarnas känslopråk måste sätta barnets behov i första rummet.
- **Barnets hälsa** d v s att föräldern tar barnet till doktorn när barnet har fysiska symptom, att föräldern inte övertolkar och använder barnets hälsotillstånd (i extrem form munchauser by proxy), att barnet inte uppvisar psykosomatik (upprepat ont i huvudet, ont i magen). Det finns anledning att misstänka psykosomatik om läkarundersökningar gjorts och inget påvisas i kombination med frekvent och upprepad smärta.

- **Förmåga att säga förlåt** d v s föräldrarnas förmåga att kunna be sitt barn om ursäkt på ett uppriktigt och förståeligt sätt, föräldrarnas förmåga att ta ansvar för negativa handlingar och att förmedla detta till barnet.
- **Hantering av riskfaktorer** såsom våld, missbruk och psykisk ohälsa. Inger föräldern att detta är ett problem, har föräldern sökt hjälp för sitt problem, hur är föräldrarnas inställning till påverkan på barnet.
- **Föräldrarnas egna modeller** d v s modellinlärning/inre bilder/familjesystem. Vilka erfarenheter har föräldern från sin egen barndom och sina egna föräldrar, var dessa goda förebilder, kan de ge vägledning för föräldrarnas nuvarande föräldraskap.
- **Föräldrarnas bild av sitt barn** d v s hur beskriver föräldern sitt barn; realistiskt, nedvärderande eller idealiserat.
- **Empatisk förmåga** vilket bland annat kan innebära att föräldern påverkas när barnet blir ledset eller gör sig illa, att föräldern i någon utsträckning känner barnets smärta, att barnets känslor berör föräldern, att föräldern inte uppfattas som kall och avstängd.
- **Anknytning** i form av att barnet väljer sin förälder framför vem som helst, att barnet (under 6 år) i utredningssituation/behandlingssituation vid något tillfälle söker föräldrarnas blick eller frågar efter föräldern, att barnet som blir ledsen söker föräldrarnas tröst framför tröst från andra.
- **Symptom hos barnet** t ex att barnet inte visar upp symptom på självförtroendeproblem, känsloproblem och samspelsproblem med jämnåriga i kontext som förskola eller skola. Ett bristfälligt samspel mellan barn och deras föräldrar ger i många fall symptom av ovanstående, då barnet inte förstår relationen med föräldrarna blir det svårt att behärska andra relationer. Kraftigt utagerande beteende (slår andra, kastar saker, gallsCRIKER, aggressionsanfall, ofta okontaktbar vid utbrott, förstör andras lek, hamnar i upprepade konflikter, kan fungera bra i en-till-en situation med en pedagog) eller allvarligt introvert beteende (inåtvänd, avståndstagande, avvisar andra, kan ibland leka med ett utvalt barn eller pedagog) är andra symptombilder för samspelsproblem mellan barn och deras föräldrar som måste undersökas och bedömas vidare.

Även symptom på ångestlindring skall bedömas t ex äta för mycket (maten som tröst) eller för lite (självdestruktivitet), självskada (att utsätta sig för fara, att skada sig själv - vilket kan uppfattas som olyckor), kissa på sig (gäller givetvis inte barn under 3,5 år). De symptom barnet visar upp i andra kontexter skall speglas mot barnet och föräldrarnas samspel för att utsluta att det primärt handlar om samspelsproblematik mellan barn och förälder. Barnets förmåga till lek = bearbetning skall också bedömas t ex lek med dockor eller figurer som kan uppfattas som bearbetande lek. Om barnet helt saknar lekförmåga och istället rör sig planlöst, förstör andras lek, inte kommer till ro - måste alltid en bedömning göras av samspelet mellan barnet och föräldern.

Att helt sakna lekförmåga innebär tyvärr en oförmåga till spontanläkning genom bearbetning via lek, då lek inte behärskas. I detta sammanhang är det viktigt att klargöra om barnet behärskar lek koderna eller inte. Att veta om lek koderna (t ex turtagning), men inte kunna använda dem är ett mindre problem än att överhuvudtaget inte förstå lek koder.

- **Tillit, autonomi, initiativ;** har barnet dessa egenskaper i någon form (Erik H Erikssons kriterier för oral och anal fas). Tillit handlar om att ha en tilltro till människor som goda och världen som god, åtminstone i större utsträckning än att se människor och världen som ond. Autonomi handlar om självständighet och i förlängningen självförtroende och självbild. Initiativ avser att kunna ta för sig och tillgodogöra sig av den kontext man befinner sig i t ex förskola/skola. Är det så att barnet visar upp motsatsen d v s misstro, skam, skuld. Dessa egenskaper kommer troligtvis att hindra barnet i dess leklust, upptäckarlust och skaparlust. Barnet kan då reagera med att bli tillbakadraget, ängsligt och oroligt, hämmat eller med strategier som döljer misstro, skam och skuld t ex kraftigt utagerande, projicering av egna känslor på andra, samspelssvårigheter med andra barn.
- **Uppmärksamhet** eller rättare sagt; hur får barnet uppmärksamhet av sin förälder. Handlar det om positiv uppmärksamhet, vilket innebär uppmärksamhet för bra beteende som i sin tur kommer att förstärka det bra beteendet, så finns inte anledning till oro.

Handlar det däremot om negativ uppmärksamhet, vilket innebär uppmärksamhet för negativt beteende såsom svordomar, aggressionsutbrott, sparkar och slag kommer detta beteende att förstärkas. Detta brukar i sin tur göra föräldern ännu mer upprörd, vilket ökar den negativa bekräftelsen och därmed ökar beteendet. Föräldern blir då ännu mer upprörd och en negativ spiral har skapats, som kan vara svår att bryta utan hjälp utifrån. Detta ger ofta lägre föräldrasjälvförtroende och ökar risken för icke konstruktiv gränssättning t ex i form av att föräldern hotar eller slår barnet i syfte att få det att sluta med det negativa beteendet. Tyvärr brukar barnet få uppmärksamhet på ett liknande sätt i andra kontexter än hemmet. Det innebär en ökad risk för att barnet, också i förskola/skola får negativ förstärkning för negativa beteenden. Många upprepningar av negativt beteende ger till sist ett mönster där barnet befäster det negativa beteendet och således får svårt att agera på annat sätt.

- **Säkerhet** d v s förälderns förmåga att skydda sitt barn från att skada sig t ex bränna sig på spisen, skällas av hett kaffe, ramla ut genom fönstret. Upprepade olyckor och frekventa skador och/eller sjukhusbesök skall alltid föranleda vidare utfrågning. Förälderns reaktion på skadorna ger också viktig information om anknytning/samspel. Är föräldern oberörd inför att barnet t ex har fått en gren i ögat eller reagerar föräldern med att förebrå sig själv och må dåligt å barnets vägnar. Här tydliggörs förälderns förmåga att känna och uttrycka empati.
- **Stimulans**, vilket innefattar förälderns förmåga att ge sitt barn lagom stimulans, att erbjuda lekmaterial i hemmet, att inte överstimulera barnet (kan tyda på dåligt samspel, där föräldern försöker förhindra att vara ensam med barnet).
- **Realistiska krav** på barnet d v s krav som inte präglas av överkrav, underkrav, överbeskydd eller utnyttjande av barnet för att uppfylla förälderns behov. Det sistnämnda kan handla om att försöka använda sitt barn som terapeut eller som sköld (t ex i vårdnadstvist eller vid kvinnomisshandel). Föräldern behöver ha en realistisk uppfattning av vad man kan förvänta sig av barn i olika åldrar. Ibland handlar om realistiska krav på barnet om ren kunskapsbrist, i andra fall handlar det om oförmåga att förstå barn behov.

- **Förmåga att förstå barns signaler** d v s att förstå vad barnet vill för att som föräldern kunna möta dessa behov. Dessa signaler kan handla om fysiska behov såsom hunger eller sömnbehov, men de kan också handla om att förstå när barnet blir rädd och behöver tröst eller att barnets trots kan handla om en känsla att känna sig oälskad. I bedömningen kan man således göra en uppdelning mellan tydliga behov (mat, hunger, torr blöja) och mer subtila behov (behov av tröst, rädsla). Att förstå de tydliga behoven är en absolut basnivå.
- **Föräldrarnas egen påfyllning** d v s hur kan föräldern få stöd, uppmuntran och hjälp. Här undersöks nätverket i form av släkt, vänner, arbetskamrater och hjälpinsatser (t ex BUP-kontakt).
- **Föräldrarnas inbördes relation.** Denna variabel är intressant oavsett om föräldrarna lever samman eller inte. Finns konflikter, hur ser kommunikationen ut, är föräldrarna överens i barnuppfostran, är föräldrarna ett stöd för varandra eller tar de energi av varandra. Hur ser deras relation ut och framförallt vad är det barnet ser och uppfattar av denna relation (t ex oenighet, öppna konflikter, sarkasm och ironi samt fysiskt våld).
- **Fysisk rörelse** som framförallt fokuserar på hur föräldern tar i barnet. Är föräldern hårdhänt och i så fall är föräldern medveten om det, upplever föräldern äckel när den tar i barnet och undviker därför fysisk kontakt, är föräldern rädd att skada barnet och undviker därför fysisk kontakt, sker föräldrarnas kroppskontakt med barnet företrädesvis genom nypande och kittlande. Beror detta i så fall på osäkerhet i föräldrarollen, en positiv lek mellan barn och förälder eller som en täckmantel för att egentligen vilja slå barnet. Rör föräldern barnet på ett sätt som tyder på en sexuell innebörd. Kramar exempelvis föräldern barnet fast det inte vill. Ryggar barnet tillbaka inför plötsliga rörelser från föräldern - kan det uppfattas som att barnet är strykrädd.
- **Sublimeringsförmåga** d v s hur ser föräldrarnas förmåga ut att finna glädje, frid och påfyllning i aktivitet såsom konst, läsning och motion. En väl utvecklad sublimeringsförmåga hos föräldern är en bra skyddsfaktor, då denna frizon ger föräldern påfyllning för att kunna agera som en bättre förälder till sitt barn.

Nedan följer några exempel på hur man kan ställa frågor till föräldrar för att klargöra ovanstående variabler. I vissa fall presenteras också förslag på frågor som kan ställas till barn, under rubriken barnsamtal. Följande är exempel, som inte behöver nyttjas för att göra en samspelsprofil, men som kan utgöra inspiration för användaren. Enstaka frågor får användas. Tillämpningen behöver således inte användas i sin helhet.

Därefter följer ett avsnitt om tolkning och bedömning, som utgör en utgångspunkt i hur man tolkar och använder det som framkommit i tillämpningen. I detta avsnitt skapas samspelsprofiler i syfte att kunna erbjuda föräldern exakt rätt hjälp i den samspelsproblematik som uppvisas.

Tillämpning

Förutsägbarhet

Hur reagerar du när ditt barn inte gör som du säger? Vad kan det handla om för situationer?

Vad får dig riktigt arg? Vad gör du då? Hur reagerar ditt barn då?

Tappar du tålamodet någon gång? Vad händer då?

Upplever du dig som en förälder som reagerar på ungefär samma sätt i olika situationer eller upplever du att du reagerar olika beroende på andra faktorer t ex hur du själv mår just då?

Hur skulle ditt barn beskriva dig som förälder om det bara fick använda tre ord? Vad tycker du om detta? Stämmer ditt barns uppfattning med din egen uppfattning?

Om svaret blir: jag blir aldrig arg:

Har du verkligen aldrig blivit arg på ditt barn? Det var ovanligt, vad tror du skulle hända om du blev arg på ditt barn? Skulle något farligt kunna hända då?

Barnsamtal

Vad är det som kan göra att din mamma/pappa blir arg?

Vad gör din mamma/pappa när han/hon blir arg?(t ex skriker, blir tyst, slåss, kastar saker, väser)

Hur märker du att din pappa/mamma håller på att bli arg? (t ex ilsken blick, rynkar pannan, spänner käken)

Blir dina föräldrar alltid arga för samma saker eller kan dom bli arga vid ett tillfälle, men inte vid ett annat?

Hur känner du när pappa/mamma blir arg? (t ex rädd, ledsen, arg själv, inget)

Tydlighet

Vad gör du för att få ditt barn att göra det du vill? (t ex komma när du ropar, sluta bråka med ett syskon) Kan du ge några exempel på hur du säger?

Hur märker ditt barn att du som förälder börjar tappa tålamodet? (ord, ansiktsuttryck, röstläge)

Vad innebär det att vara tydlig som förälder tycker du?

Är du tydlig i din föräldraroll? (gärna att föräldern graderar efter skala 1=ej tydlig, 10= mycket tydlig)

Hur märker ditt barn det?

Förmåga att hantera skuld

Vi föräldrar känner ju ofta skuld över olika saker gällande våra barn t ex att de har för långa dagar på dagis, att vi är trötta när vi hämtar dem, att vi inte hinner laga hemlagad mat, ja det finns en hel del. Känner du, som förälder, skuld för något någon gång?

Vad kan det vara, i vilka situationer?

Hur märker du på dig själv att du känner skuld? (t ex olustkänsla, blir överdrivet givmild, surar)

Hur märker ditt barn att du känner skuld?

Om svaret blir, jag känner aldrig skuld:

Det var lite ovanligt, känner du skuld för något annat då, som inte rör din föräldraroll?

Tror du att du skulle känna skuld om du råkade köra över någon med din bil?

Om nej: Jag blir lite orolig när jag hör att du inte skulle känna skuld om du skulle skada någon allvarligt eller till och med döda någon. Jag måste därför fråga dig rakt på sak; tror du att du kan känna skuld? För en del människor är det ju svårt att känna skuld.

Om ja: Okej, vad är det som gör att du skulle känna skuld om du kör över någon med bil, men aldrig gentemot ditt barn? vad blir skillnaden?

Hur blir det här för ditt barn?

Finns det då en risk att du skulle kunna skada din flicka/pojke allvarligt, eftersom du inte kan stoppas av skulden?

Hur känner du när vi pratar om det här?

Blir du rädd?